

ימי עיון בתנ"ך תשע"ח

רש"י ורשב"ם וגישותיהם השונות לפשט (שיעור 141)

מאיר לוקשין (lockshin@yorku.ca)

1. הקדמת משה מנדלסון לפירושו לתורה

ויאל מהרש"ד הנ"ל לעשות כאשר דברתי: אסף וקבץ דברי הכתוב לפי פשוטו . . . מעל ספרי ראשוני הפשטנים הגדולים . . . המה המאור הגדול רש"י ז"ל אשר אין ערוך אליו בכל מקום שדרך בדרך הפשט ונכדו הרשב"ם ז"ל המעמיק עד מאוד בפשוטו של מקרא ולפעמים יותר מהראוי, עד שלאהבת הפשט הוא נוטה לפעמים מנקודת האמת.....
והראב"ע ז"ל שהיה בקי בכל החכמות . . .

2. רש"י בראשית פרק ג

יש מדרשי אגדה רבים וכבר סדרום רבותינו על מכונם בבראשית רבה (יט ו) ובשאר מדרשות ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המישבת דבר המקרא ושמועו דבור על אופניו. וכמשמעו, שמעו את קול הקדוש ברוך הוא שהיה מתהלך בגן:

רשב"ם בראשית פרק לז

3. ישכילו ויבינו אוהבי שכל מה שלימדונו רבותינו כי אין מקרא יוצא מידי פשוטו,

4. אף כי עיקרה של תורה באת ללמדנו ולהודיענו ברמיזת הפשט ההגדות וההלכות והדינים על ידי אריכות הלשון ועל ידי שלשים ושתיים מידות של ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי ועל ידי י"ג מידות של ר' ישמעאל.

5. והראשונים מתוך חסידותם נתעסקו לנטות אחרי הדרשות שהן עיקר, ומתוך כך לא הורגלו בעומק פשוטו של מקרא, ולפי שאמרו חכמים . . . העוסק במקרא מדה ואינה מדה העוסק בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו, ומתוך כך לא הורגלו כל כך בפשוטו של מקראות, וכדאמרינן [וכמו שנאמר] במסכת שבת הוינא בר תמני סרי שנין וגרסינן כולה תלמודא ולא הוה ידענא דאין [הייתי בן שמונה-עשרה ולמדתי את כל התלמוד ועדיין לא ידעתי שאין] מקרא יוצא מידי פשוטו.

6. וגם רבנו שלמה אבי אמי מאיר עיני גולה שפירש תורה נביאים וכתובים נתן לב לפרש פשוטו של מקרא, ואף אני שמואל ב"ר מאיר חתנו זצ"ל נתווכחתי עמו ולפניו והודה לי שאילו היה לו פנאי היה צריך לעשות פרושים אחרים לפי הפשטות המתחדשים בכל יום.

7. רשב"ם שמות פרק מ פסוק לה

ואשר שם לבו לדבר יוצרינו אל יזוז מנימוקי זקני רבנו שלמה ואל ימוש מהם, כי רוב הלכות ודרשות שבהם קרובים לפשוטי המקראות, [ומיתורם או משינוי] הלשון יש ללמוד כולם, וטוב אשר תאחוז בזה אשר פירשתי וגם מזה אל תנח ידיך:

8. נספח (?) לפירוש רשב"ם על התורה (יצא לאור לראשונה בעלי ספר י"א [1984])

הלא תראה מה פירש זקני, זכר צדיק לברכה, "כי האדם עץ השדה לבא מפניך במצור" (דב' כ"ט) - שמא תאמר: עץ השדה אדם הוא לבא מפניך במצור, לעמוד כנגדך... הלא זה הדבר הבל! וכי מי הוא הדיוט וכסיל, שסבור שהעץ יש בו כח כאדם? ולמה הוצרך משה רבינו לומר דבר שאינו ראוי להשמע? ואני פירשתינו יפה לפי הפסוקים ולפי דרך ארץ. וכן באיוב ... "כי לא יצא מעפר און ומאדמה לא יצמח עמל" (איוב ה, ו) - ומפרש [שם רש"י] "... גם זה הבל הוא! וכי מי לא ידע בכל אלה ... אך פירושו כמו שפירשתי.

ימי עיון בתנ"ך תשע"ח רש"י ורשב"ם וגישותיהם השונות לפשט (שיעור 141) מאיר לוקשין (lockshin@yorku.ca)

9. בראשית פרק מה

וישלח את אֶחָיו וַיִּלְכוּ וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם אֵל תִּרְגְּזוּ בַדֶּרֶךְ:

10. תלמוד בבלי מסכת תענית דף י עמוד ב

אל תרגזו בדרך, אמר רבי אלעזר: אמר להם יוסף לאחיו: אל תתעסקו בדבר הלכה, שמא תרגזו עליכם הדרך. . . . במתניתא תנא: אל תפסיעו פסיעה גסה, והכניסו חמה לעיר.

11. רש"י בראשית פרק מה

אל תרגזו בדרך - אל תתעסקו בדבר הלכה שלא תרגז עליכם הדרך. דבר אחר אל תפסיעו פסיעה גסה והכניסו חמה לעיר. ולפי פשוטו של מקרא יש לומר לפי שהיו נכלמים היה דואג שמא יריבו בדרך על דבר מכירתו להתווכח זה עם זה ולומר על ידך נמכר, אתה ספרת לשון הרע עליו וגרמת לנו לשנאתו:

12. רשב"ם בראשית פרק מה

אל תרגזו - אל תיראו כלום בדרך מפני ליסטים, כי שלום לי מכל צד. וכן רגזו [ו]אל תחטאו. . . . אבל רגזה של תרגום של דניאל ושל עזרא לשון כעס. טרנבלר לעז של רוגז של כ"ד ספרים:

13. שמות פרק ב

(ג) וְלֹא יִכְלֶה עוֹד הַצִּפִּינֹו וַתִּקַּח לוֹ תַבַּת גִּמָּא וַתַּחמַרָּה בַחמֶר וּבַזַּפֶּת וַתִּשֶׂם בָּהּ אֶת הַיָּלֵד וַתִּשֶׂם בְּסוּף עַל שֵׁפֶת הַיָּאֵר: (ד) וַתַּצַּב אַחֲתָו מֶרְחֹק לְדַעָה מַה יַעֲשֶׂה לוֹ: (ה) וַתִּרְדַּ בַת פְּרַעֲה לְרַחֵץ עַל הַיָּאֵר וּנְעֻרְתִּיהָ הִלְכֹת עַל יַד הַיָּאֵר וַתִּרְא אֶת הַתַּבָּה בַּתוֹךְ הַסּוּף וַתִּשְׁלַח אֶת אֶמְתָּהּ וַתִּקְחָהּ:

רש"י

(ג) בחמר ובזפת - זפת מבחוץ וטיט מבפנים, כדי שלא יריח אותו צדיק ריח רע של זפת:

(ה) ... ורבותינו דרשו הולכות לשון מיתה, כמו (בראשית כה לב) הנה אנכי הולך למות, הולכות למות לפי שמיחו בה. והכתוב מסייען, כי למה לנו לכתוב ונערותיה הולכות:

רשב"ם

בחמר - מבפנים: ובזפת - מבחוץ, שלא יכנסו בו המים:

ותשם בסוף - אשר סמוך לשפת היאר, והטמינתהו יפה שההולכים על שפת היאר לא יכלו לראות התיבה, אבל הרוחצים בתוך הנהר יכלו לראותה, כי יוכבד לא נכנסה בנהר להצפינו מכל צדדיו היטב. ולכך ראתהו בת פרעה שהיתה רוחצת בתוך היאר, אבל נערותיה שהיו הולכות על שפת היאר לא יכלו לראותה:

14. במדבר פרק כ פסוק יז

וַעֲבַרָּה נָא בְּאַרְצֶךָ לֹא נַעֲבֵר בְּשַׂדֵּה וּבְכַרְם וְלֹא נִשְׁתֶּה מִי בָּאֵר דֶּרֶךְ הַמְּלָךְ נִלְךָ לֹא נָטָה יְמִין וּשְׂמֹאל עַד אֲשֶׁר נַעֲבֵר גְּבוּלְךָ:

רש"י: כך אמר משה אף על פי שיש בידינו מן לאכול ובאר לשתות, לא נשתה ממנו אלא נקנה מכם אוכל ומים להנאתכם, מכאן לאכסנאי שאף על פי שיש בידו לאכול, יקנה מן החנוני כדי להנות את אושפיזו:

רשב"ם: לא נשתה מי באר - שלכם. כי המים היו יקרים לאומות באותה הארץ:

ימי עיון בתנ"ך תשע"ח רש"י ורשב"ם וגישותיהם השונות לפשט (שיעור 141) מאיר לוקשין (lockshin@yorku.ca)

15. בראשית פרק לו פסוק כד

וְאֵלֶּה בְּנֵי צֶבְעוֹן וְאֵיהָ וְעֵנָה הוּא עֵנָה אֲשֶׁר מָצָא אֶת הַיָּמִם בַּמִּדְבָּר בְּרַעְתּוֹ אֶת הַחֲמָרִים לְצֶבְעוֹן אָבִיו:

רש"י: את הימים - פרדים, הרביע חמור על סוס נקבה וילדה פרד, והוא היה ממזר והביא פסולין לעולם.

רשב"ם: הוא ענה שנזכר בימי משה על שם גבורתו אשר מצא את הימים הגיבורים או חיות רעות ונצחם. לפי פשוטו אין לדקדק יותר:

16. **רש"י (בראשית כ"ב י"ד):** אשר יאמר היום ... כמו עד היום הזה שבכל המקרא, שכל הדורות הבאים הקוראים את המקרא הזה אומרים עד היום הזה על היום שעומדים בו.

רשב"ם (בראשית י"ט ל"ז): עד היום - בימי משה. וכן כל עד היום עד ימי הסופר שכתב את הדבר:

17. שמות פרק לד פסוק כא

שְׁשֵׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבֹּת בְּחֵרִישׁ וּבִקְצִיר תִּשְׁבֹּת:

רש"י: בחריש ובקציר תשבות - למה נזכר חריש וקציר, יש מרבותינו אומרים על חריש של ערב שביעית. . . . ויש מהם אומרים, שאינו מדבר אלא בשבת, וחריש וקציר שהוזכר בו, לומר לך מה חריש רשות אף קציר רשות, יצא קציר העומר, שהוא מצוה ודוחה את השבת:

רשב"ם: בחריש ובקציר תשבות - שהיא חשובה וצריכה לבריות וכל שכן שאר מלאכות:

18. שמות פרק כא פסוק ו

וְהִגִּישׁוּ אֲדָנָיו אֶל הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוּ אֶל הַדָּלֶת אוּ אֶל הַמְּזוֹזָה וְרָצַע אֲדָנָיו אֶת אֲזָנוֹ בַּמְרָצַע וְעִבְדוּ לְעֵלָם:

רש"י: ומה ראה אֲזָנוֹ לרצע מכל שאר אברים שבגוף... מה נשתנו דלת ומזוזה מכל כלים שבבית, אמר הקב"ה דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה אדון לעצמו, ירצע בפניהם: ועבדו לעלם - עד היובל.

רשב"ם: לעין כל רוצע אֲזָנוֹ לסימן עבדות. [ודלת] ומזוזה אפילו בבית אבנים של עץ הם ויכול לרצוע באֲזָנוֹ ובדלת: לעולם - לפי הפשט כל ימי חייו.

19. שמות פרק כב

(ו) כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוּ כְלִים לְשֹׁמֵר וְגָנֵב מִבֵּית הָאִישׁ אִם יִמְצָא הַגָּנֵב יִשְׁלַם שְׁנַיִם: (ז) אִם לֹא יִמְצָא הַגָּנֵב וְנִקְרַב בְּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בַּמְּלֶאכֶת רֵעֵהוּ: (ח) עַל כֹּל דְּבַר פֶּשַׁע עַל שׂוֹר עַל חֲמוֹר עַל שֶׁהָעַל שְׁלֵמָה עַל כֹּל אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמֶר כִּי הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְבַר שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יִרְשִׁיעַ אֱלֹהִים יִשְׁלַם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ: ט

(ט) כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ חֲמוֹר אוּ שׂוֹר אוּ שֶׁהָ וְכָל בְּהֵמָה לְשֹׁמֵר וּמֵת אוּ נִשְׁבֵּר אוּ נִשְׁבָּה אִין רֵאָה: (י) שְׁבַעַת ה' תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בַּמְּלֶאכֶת רֵעֵהוּ וְלָקַח בְּעֵלָיו וְלֹא יִשְׁלַם: (יא) וְאִם גָּנֵב וְגָנֵב מֵעֲמֹו יִשְׁלַם לְבַעְלָיו:

רש"י: כי יתן איש אל רעהו חמור או שור - פרשה ראשונה נאמרה בשומר חנם, לפיכך פטר בו את הגנבה, . . . ופרשה זו אמורה בשומר שטר, לפיכך אינו פטור אם נגנבה.

ימי עיון בתנ"ך תשע"ח רש"י ורשב"ם וגישותיהם השונות לפשט (שיעור 141) מאיר לוקשין (lockshin@yorku.ca)

רשב"ם: כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים וגו' - בפרשה זו פוטר את השומר מגנבה ואבידה ובפרשה שנייה מחייבו בגניבה ואבידה, ופירשו רבותינו ראשונה בשומר חנם, שניה בשומר שכר. ולפי פשוטו של מקרא פרשה ראשונה שכת' בה כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור, מטלטלין הם ולשומרם בתוך ביתו כשאר חפציו נתן לו. לפי[כך] אם נגנבו בביתו פטור, כי שמרן כשמירת חפציו. אבל פרשה שנייה שכת' בה כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה וכל בהמה לשמור, ודרך בהמות לרעות בשדה, ודאי כשהפקידם, על מנת לשומרם מגנבים הפקידם לו, ולכן אם נגנבו חייב:

20. ויקרא פרק כא

(א) ויאמר ה' אל משה אמר אל הפקדים בני אהרן ואמרת אליהם לנפש לא יטמא בעמיו: (ב) כי אם לשארו הקרב אליו לאמו ולאביו ולבנו ולבתו ולאחיו: (ג) ולאחתו הבתולה הקרובה אליו אשר לא היתה לאיש לה יטמא: (ד) לא יטמא בעל בעמיו להחלו:

רש"י:

(ב) כי אם לשארו - אין שארו אלא אשתו:

... (ד) לא יטמא בעל בעמיו להחלו - לא יטמא לאשתו פסולה שהוא מחולל בה בעודה עמו. וכן פשוטו של מקרא לא יטמא בעל בשארו בעוד שהוא בתוך עמיו, שיש לה קוברין, שאינה מת מצוה, ובאיזה שאר אמרתי, באותו שהוא להחלו, להתחלל הוא מכהונתו:

רשב"ם

(ד) לא יטמא בעל בעמיו - שום בעל כהנים לא יטמא לאשתו:

להחלו - שהרי מתחלל מכהונתו. ולפי דברי חכמים לא [יטמא] לאשתו פסולה ומחוללת, אבל מטמא לאשתו כשירה:

21. הקדמת משה מנדלסון לפירושו לשמות כ"א

הרשב"ם ז"ל פתח ביאורו על הפרשה הזאת העמוקה והרחבה עד מאוד בהלכות ודינין בלשון הזה: ידעו ויבינו יודעי שכל כי לא באתי לפרש הלכות אעפ"י שהם עיקר, כמו שפירשתי בבראשית כי מיתור המקראות נשמעין ההגדות וההלכות, ומקצתן ימצאו בפירושי רבינו שלמה אבי אמי זצ"ל, ואני לפרש פשוטן של מקראות באתי. ואפרש הדינין וההלכות לפי דרך ארץ. ואעפ"כ ההלכות עיקר כמו שאמרנו רבותינו הלכה עוקרת משנה [צ"ל מקרא] עכ"ל. והנה אף אנו בצל כנפי הנשר הגדול הזה נחסה, ולא נזוז מפשוטי המקראות ימין ושמאל. אבל לא שכחנו את הכלל הכלול לנו בהקדמת הספר, על דבר ההבדל שיש בין הסותר והמתחלף. והוא שפשוטו של מקרא אפשר שיהיה מתחלף לקבלת רבותינו באופן הביאור, אבל אי אפשר שיהיה סותר להם בהלכות ודינין. כי הדברים המתחלפים אינו מן הנמנע שיהיו שניהם אמת, אבל הדברים הסותרים, אם האחד אמת השני שקר בהכרח. ולכן בכל מקום שהנראה מגילוי של פשטות המקרא סותר לקבלת רז"ל בהלכות ודינין, חובה על המבאר לעזוב דרך הפשט מכל וכל ולילך באורח הקבלה האמיתית, או לעשות פשרה ביניהם אם תצלח. ואנחנו את הברית הזה כרתנו לביאורנו ואותו נשמור כיד ה' הטובה עלינו.